

Útmutató

Tanulmányok Pázmány Péter *Kalauz*járól

Szerkesztette
Maczák Ibolya

MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport
Budapest, 2016

MACZÁK IBOLYA

*Kalauzból kompilált szövegrészek két 17. századi szentbeszédben**

Pázmány *Kalauz*át eddigi ismereteink szerint leggyakrabban az Oltáriszentségről szóló prédikációkban kompilálták. Az eljárásra maga a szerző buzdította a hitszónokokat, beszédgyűjteményének keresztény olvasókhöz írt előljáró beszédében:

A mostan támadott tévelygések-ellen, mivel bévségesen írtam a *Kalauz*-ban és egyéb harczoló könyveimben: nem akarom itt kétszerezni irásimat; hanem azokrúl ritkán és rövideden emlékezem a predikációban.¹

Ennek megfelelően a prédikációkhoz írt jegyzetek között számos helyen előfordul a vonatkozó margójegyzet: „vide Kalauz”. Egyik beszédében Pázmány össze is foglalta a *Kalauz*-szöveg lényegét, a következő jegyzéssel:

A pokol-béli tolvajok-által ennyi jóktúl fosztatott, ennyi sebekkel erőtlenedett ember gyógyulásárúl és igazulásárúl más könyvünkben bévséges tanítást mutattunk a Szent Írásból, most rövid sommában foglalom, a mit a *római Anyaszentegyház* tanít a bünösök igazulásárúl.²

Pázmány a kapcsolódó margójegyzetben egyértelműen jelezte, hol is található a hivatkozott rész: „a Kalauzban”. Az állítás megerősítése végett az összefoglaló végén is megjegyezte:

* A szerző az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport főmunkatársa. A tanulmány a Bolyai János Kutatói Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ PÁZMÁNY Péter, *A római anyaszentegyház szokásából, minden vasárnapokra és egy-néhány innepekre rendelt evangeliomokrúl 183 predikációk*, I, s. a. r. KANYORSZKY György, Bp., A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem Hittudományi Kara, 1903 (Pázmány Péter Összes Munkái, 6), XXVI. [Kiemelés Pázmánytól.]

² PÁZMÁNY Péter, *A római anyaszentegyház szokásából, minden vasárnapokra és egy-néhány innepekre rendelt evangeliomokrúl predikációk*, II, s. a. r. KANYORSZKY György, Bp., A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem Hittudományi Kara, 1905 (Pázmány Péter Összes Munkái, 7), 378.

Ezeket és az igazulás tulajdonságát bévségesen megmagyaráztuk és bizonyítottuk a *Kalaúzn*-ban, azért, hogy ne kétszerezzük munkánkat, azokról most többet nem szövellünk [...].³

Az ugyancsak a prédikációgyűjteményben szereplő, Únapra rendelt második prédikáció ugyancsak szoros filológiai kapcsolatban áll a *Kalaúzn*-al. Propozíciója után a következőket írja Pázmány: „A Kalaúznak tizen-eggyedik könyvében vannak a bizonyságok: melyeket másodszer it leírnia nem szükséges) megtalállya a Kalaúznban, a ki olvasni akarja.”⁴ Ebből adódóan nem meglepő, hogy a későbbiekben számos nyomtatásban fennmaradt, Oltáriszentség-prédikációról derült ki, hogy a *Kalaúzn* 11. könyve volt a szó szerinti forrása.

Mivel a forrásmű szerkezete igen jól áttekinthető mind tartalmi, mind pedig az ehhez kapcsolódó tipográfiai szempontból, nagyban megkönnyíthette a kompilátorok munkáját. A későbbi hitszónokok láthatóan messzemenőig ki is használták ezt a támpontot, bár Pázmány alosztásrendszerét többnyire egyszerűsítették. Ezek igazolására két 17. századi példát ismertetek és elemzek.

Az utóbbi években fellelt levéltári források igazolták, hogy a Bernárd Pál nevén 1735-ben kiadott úrnapi beszéd megjelenésénél jóval hamarabb keletkezett. Ha ez valóban igaz, akkor nem lehetetlen, hogy ez az egyik legkorábbi Oltáriszentség-beszéd, amely *Kalaúzn*-kompilációt tartalmaz. Amennyiben ugyanis valóban Bernárd a szerzője, 1682 – Bernárd halálának dátuma – előtt keletkezett.⁵ A szövegkiadásban vélhetően Kelemen Didák minorita hitszónok vállalt jelentős szerepet – noha jelenleg nem bizonyítható, átírta-e, szerkesztette-e Bernárd szövegét (és a benne lévő kompilált részeket).

A Bernárd Pál neve alatt megjelent beszédben fellelhető átvételekre jellemző, hogy kihagyásokkal ugyan, de többé-kevésbé jól körülírató részt használt fel Pázmány művéből a kompilátor (bármelyikük is legyen az): a *Kalaúzn* 11. könyvének első részéből. Elhagyta a Zwingli és Kálvin vélekedéseiről szóló alfejezeteket, a bizonyító alfejezet („A Christus teste valósággal jelen [van] a sacramentomban”) első, negyedik és ötödik részéből kompilált. Azaz érvként az „ez az én testem” jézusi szavakat, Szent Pál szavait és a „szent Íráson éppítettet” megállapításokat

³ *Uo.*, 379.

⁴ *Uo.*, 135.

⁵ Erről bővebben: MACZÁK Ibolya, „*Helyettem is légy fényes tűz majd korod ormán*” (*Kompiláció mint ferences-jézuita „határvonal”*) = *Közkeincs: Tanulmányok a régi magyarországi prédikációk kompilációjáról*, szerk. MACZÁK Ibolya, Bp., MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2014 (Pázmány Irodalmi Műhely – Lelkiségtörténeti tanulmányok, 8), 157–167.

alkalmazta. Felhasználta a kálvinisták érveiről szóló Pázmány-fejtegetés egyes részeit is, a szentírási, valamint az „érzékenységből és emberi okoskodásból” való bizonyításokat elemzésének felhasználva. Elhagyta a „pohárról való ígéket”, a *János-evangélium* hatodik részének és a „régic Ecclesia” tanúságtételének érveit, valamint az egyházatyák írásaival kapcsolatos részeket.

Korábbi kutatásaim során azt állapítottam meg, hogy a Bernárd Pál-szöveg a *Kalauz*-átvételek mellett jelentős részben a Kelemen Didák neve alatt megjelent, 1729-es, *Buzsa fejeke* című kötet *Böjt IV. vasárnapra* írt beszédét is tartalmazza – mivel erre utalt a szöveg számos olyan mondata, amely a *Kalauz*-ban nem szerepel, ám Bernárddnál szó szerint és azonos sorrendben fordul elő, mint Kelemen Didáknál, sőt szerepel utóbbi 1721-es úrnapi prédikációjában is. Mivel azonban Bernárd Pál bizonyíthatóan hamarabb élt, mint Kelemen, a kompiláció irányát is más irányban kell keresnünk: a források sorrendje vélhetően fordított – amennyiben nem arról van szó, hogy Kelemen Didák utólagosan korigálta Bernárd szövegét.

Ezek nyomán tehát Bernárd-szöveg *Kalauz*-átvételeit ugyan meg tudjuk állapítani, de nem tudhatjuk pontosan, ki illesztette ezeket a szövegbe. Az tény, hogy számos olyan részt ismerünk, amely bár Pázmány *Kalauz*-án alapszik, mégis több Bernárd – Kelemen egyezést tartalmaz. Példa erre a következő rész is:

Pázmány	Bernárd	Kelemen
„A tanítványok botránkozása-után pedig azt mondá nékik: <i>Ez botránkoztat-meg titeket? Hát mikor látandgyátok az Ember fiát felmenni, a hol élébb volt?</i> az-az, ha ezt ily nehéznek itilitek mostan, mentül nehezebben hiheitek menyben metetelem-után, hogy itt e földön az én testemet kel ennetek. Vagy a mint egyebek	A' tanítványok botránkozása után pedig azt mondgya nékik: Ez botránkoztatott-é meg titeket? Hát mikor látandgyátok az ember Fiát fel menni a' hol élébb vala 67. vers. az-az: ha ezt oly nehéznek itilitek mostan, mentül nehezebben hiheitek menyben metetelem után, hogy itt a' földön az én testemet kellyen ennetek. Így erőssiti	A' Tanítványok botránkozása után pedig azt mondá: Ez botránkoztatotté meg titeket? hát mikor látangyátok az ember Fiát fel menni a' hol élébb vala ugyan szent János hatodik részinek hatvan harmadik versében. Az-az, ha eszt ily nehéznek itilitek mostan, mentül nehezebben hiheitek menyben metetelem után, hogy itt a' Földön

magyarázzák: Akkor sem fogjátok-e hinni, hogy én abban módot találok, mint ehessétek az én testemet, midőn menybe-menetelemet látván, istenségemről bizonyosok lehettök?”⁶

Kristus a' Tanítványokat az ő testéről való értelem-ben. El-hivék azért a' Sz. Apostolok, hogy Kristus Urunk őket meg nem csalta abban, a' mitt mondott hogy ád, a' helyet egyebet mást nem adott, hanem a' maga valóságos testét s-véret mondván: végyétek és egyétek ez az én testem, melly ti érette-tek adatik. Nem hiheték-el a' 'Zidók, azért hit nélkül maradának, némelly Tanítványok-is ebben meg ütközhvén oda hagyták Kristust Joan 6. v. 67. ebből a' mostaniak-is érthetnek, ha ők JEsussal járnak-é, avagy a' szökevény Tanítványokkal.”⁷

az én Testemet kellyen ennetek. Láttjátok-é mint erőssitti Christus a' Tanítványokat az ő testéről való értelem-ben. El hivék azért az Aposto-
lok, hogy Christus Urunk őket meg nem csalta; a' mitt mondott hogy ád, a' helyet egyebet mást nem adott, hanem a' maga valóságos Testit, vérit. Vegyétek, és egyétek, ez az én Testem, mely ti érettetek adatik. Nem hiheték-el a' sidók, azért hit nélkül maradának, némely Tanítványok-is ebben meg ütközhvén, oda hagyták Christust. Ebből a' mostaniak-is érthetnek, ha ők-Jésussal járnaké, vagj a' szökevény tanítványokkal.”⁸

A szövegrész Illyés Andrásnál is megtalálható, nála nagyobb mértékű az egyezés a Pázmány-szöveggel:

Pázmány
**„A tanítványok bot-
ránkozása-után pedig
azt mondá nékik: Ez**

Bernárd
**A' tanítványok botrán-
kozása után pedig azt
mondgya nékik: Ez**

Illyés
**„A' Tanítványok bot-
ránkozása után pedig
azt mondá nékik: Hoc vos**

⁶ PÁZMÁNY Péter, *Hodoegens: Igazságra vezérlő kalauz*, s. a. r. KISS Ignác, Bp., A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem Hittudományi Kara, 1898 (Pázmány Péter Összes Munkái, 4), 394–395.

⁷ BERNÁRD Pál, *Lelki beszélgetés*, Kassa, 1735, 11.

⁸ KELEMEN Didák, *Úrnapi beszéd*, Pozsony, 1721, 6.

**botránkoztat-meg
titeket? Hát mikor
látandgyátok az Em-
ber fiát felmenni, a hol
elébb volt? az-az, ha ezt
ily nehéznek itéltek
mostan, mentül nehe-
zebben hiheitek
menybe-menetelem-
után, hogy itt e földön
az én testemet kel-
ennetek. Vagy a mint
egyebek magyarázzák:
Akkor sem fogjátok-e
hinni, hogy én abban
módot találok, mint
ehessétek az én tes-
temet, midőn meny-
be-meneteletem
látván, istenségemről
bizonyosok
lehettök?”⁹**

**botránkoztatott-é meg
tikteket? Hát mikor
látandgyátok az ember
Fiát fel menni a’ hol
elébb vala 67. vers. az-
az: ha ezt oly nehéznek
itéltek mostan, mentül
nehezebben hiheitek
menyben menetelem
után, hogy itt a’ földön
az én testemet kellyen
ennetek. Így erőssíti
Kristus a’ Tanítványokat
az ő testéről való értelem-
ben. El-hívék azért a’ Sz.
Apostolok, hogy Kristus
Urunk őket meg nem
csalta abban, a’ mitt mon-
dott hogy ád, a’ helyet
egyebet mást nem adot,
hanem a’ maga valóságos
testét s-véret mondván:
végyétek és egyétek ez az
én testem, melly ti érette-
tek adatik. Nem hiheték-el
a’ ’Zidók, azért hit nélkül
maradának, némelly Ta-
nitványok-is ebben meg
ütköztvén oda hagyták
Kristust Joan 6. v. 67.
ebbül a’ mostaniak-is
érthetnek, ha ők JEsussal
járnak-é, avagy a’ szöke-
vény Tanítványokkal.”¹⁰**

*scandalizát? Si ergo videritis
Filium hominis ascendentem
ubi erat prius? Ez
botránkoztatmeg tite-
ket? Hát mikor
látangyátok az ember
Fiát, felmenni, a’ hol
elébb volt? azaz, ha ezt
ily nehéznek itéltek
mostan, mentől nehe-
zebben hiheitek Meny-
be menetelem-után,
hogy itt e’ földön az én
Testemet kell ennetek?
Akkor sem fogjátok-e
hinni, hogy én abban
modot találok, mint
ehessétek az én Teste-
met, midőn Menybe
meneteletem látván,
Istenségemről bizonyo-
sok lehettek?”¹¹*

⁹ PÁZMÁNY, *i. m.*, 1898, 394–395.

¹⁰ BERNÁRD, *i. m.*, 11.

¹¹ ILLYÉS András, *Megrövidített Ige*, I, Nagyszombat, 1691, 443.

Az átvételeket Pázmány *Kalauz*ával egybevetve tehát megállapíthatjuk, hogy bár Bernárd Pál (vagy Kelemen Didák) jelentős mértékű szöveget vett át szó szerint a *Kalauz*ból, más (akár korábbi, saját) szöveggel is bővítette azt.

Illyés András erdélyi püspök *Megrövidített igé* című, 1691-ben megjelent prédikációgyűjteményében három úrnapi beszéd van. Ezek közül a második és a harmadik beszéd lényegében (kisebb rövidítésektől eltekintve) megegyezik a Pietro Rota két beszédének rövidített magyar fordításával.¹² Ebből adódóan a *Kalauz* lényegében csak az első Illyés-prédikációra hatott.

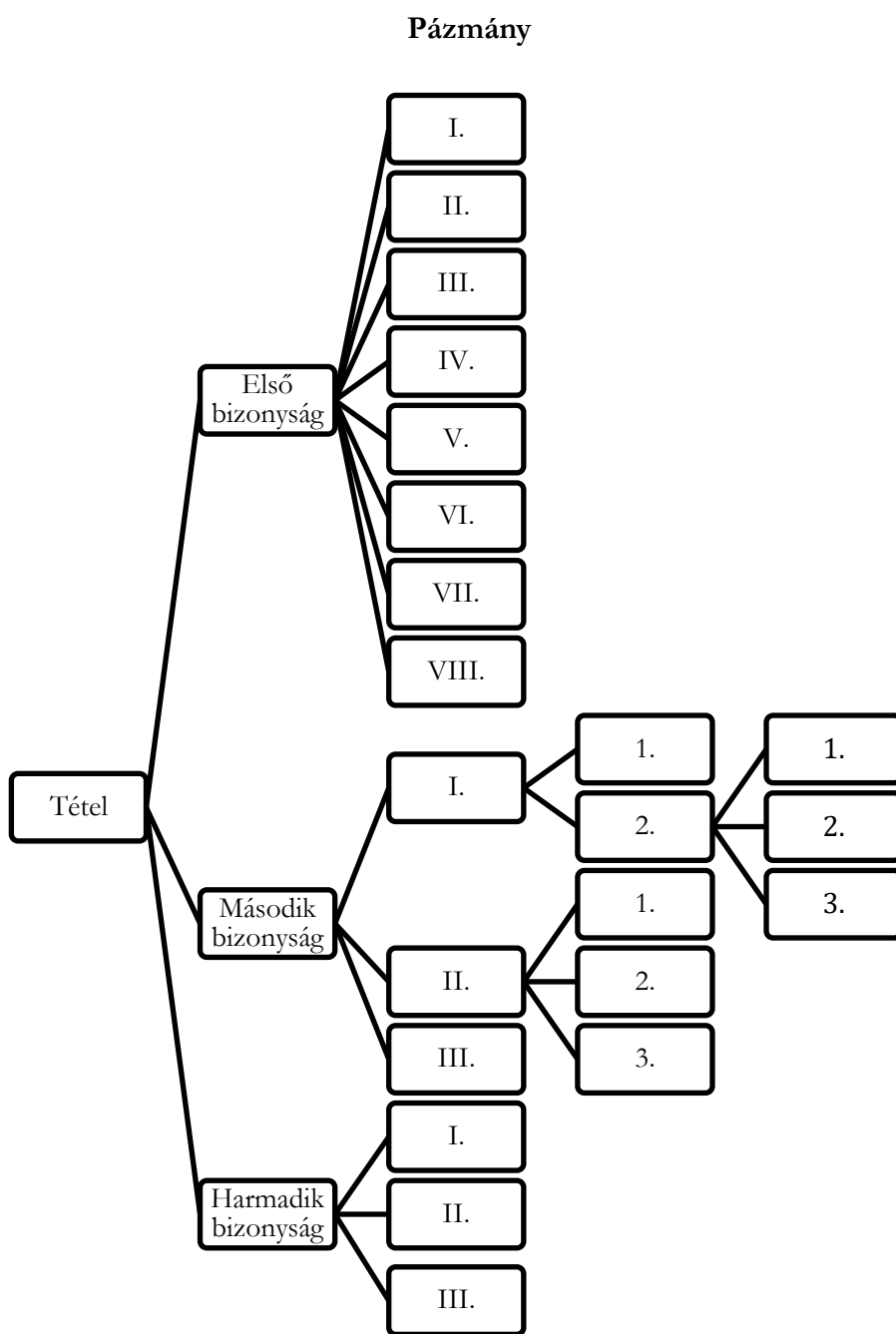
A prédikációszerzés idejét Bernárdéhoz hasonlóan az Illyés-szöveg esetében is nehéz megállapítani, hiszen a közreadó előszavában egyértelműen megjegyezte, hogy a megjelentetett beszédek számos év elmondott beszédanyagát rögzítik. A korábbi, Illyésre vonatkozó kompilációs kutatásokkal¹³ összhangban azt mondhatjuk, szinte kihagyások nélkül vett át részeket a *Kalauz* 11. könyvének első részéből. Az első rész harmadik alfejezetének első három egységét („ez az én testem”-érvek, pohárról szóló ígéből vett érv, a *János-evangélium* hatodik részéből vett érvek).

Illyés szövegátvétele jóval egységesebb Bernárdénál. Egyrészt azért, mert egy forráson – a *Kalauz*on – alapul, másrészt ezt a forrást is jóval kisebb hatósugárral vette át. Míg Bernárd jóval szélesebb spektrumon, a szöveg több fejezetéből használt fel kisebb részeket, addig Illyés feleannyi Pázmány-fejezetet kompilált.

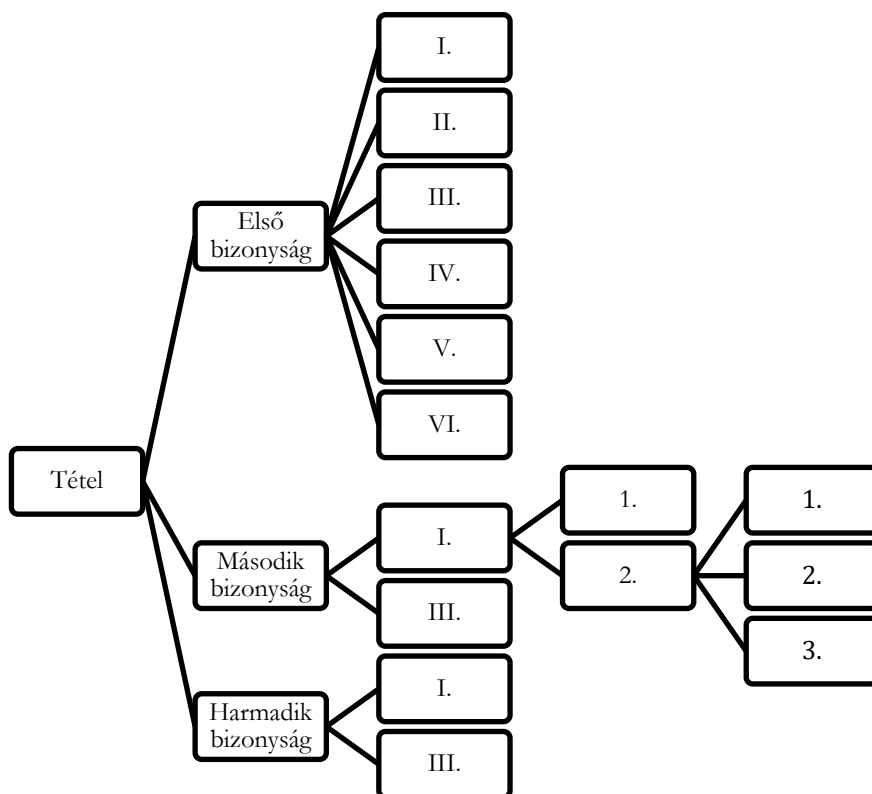
Az átvételek részletesebb vizsgálata, illetve ezek grafikus ábrázolása további sajátosságokra világít rá: ennek révén írhatjuk le részletesen és szemléletesen azt az egyszerűsítő eljárást, amelynek révén Illyés prédikációja – a kompilációs eljárás során – készült. Az ábrán jól látható, hogy az Illyés által kompilált *Kalauz*-szövegrész igen bonyolult, sokrétű, számtalan alosztást tartalmazó érvrendszer. Illyés azonban néhány érvet (alosztást) kihagyott saját szövegéből. Ennek következtében némiképpen egyszerűsítette, átláthatóbbá tette Pázmány szövegét – anélkül, hogy annak szerkezetét alapvetően megváltoztatta volna. (Az ábrákon a kompiláció sematikus ábrázolása látható. A kapcsolódó címek a függelékben olvashatók.)

¹² A szövegátvételek részletes elemzése folyamatban van.

¹³ MACZÁK Ibolya, *Elorzott szavak*, Szigetmonostor, WZ Könyvek, 2010 (A források tükrében), 42–63.

Illyés

Amennyiben Bernárd Pál szerzőségét – legalább részben – Kelemen Didákéval azonosítjuk (sőt, az úrnapi beszédek esetében szoros összefüggést találunk a két szövegben), érdemes figyelembe venni és az újabb kutatások fényében adaptálni azokat a megállapításokat, melyeket a szakirodalom eddig az utóbbi szerző *Kalauz*-kompilációjára alkalmazott.

Ocskay György megállapításai szerint Kelemen Didák több prédikációjában is felhasználta a *Kalauz* szövegét. Jelen vizsgálatom szempontjából külön is figyelmet igényel a minorita szerző 1721-ben megjelent úrnapi beszéde, melyben az Ocskay által közölt adatok értelmében éppúgy a *Kalauz* 11. könyvét használta fel, mint Bernárd vagy Illyés. Kelemen Didák *Kalauz*-használatát illetően Ocskay két fontos megállapítást tett. Egyrészt azt, hogy Kelemen mindenképpen a *Kalauz* második (vagy harmadik) kiadását használta, mert egy adott, Kelemennél szó szerint szereplő átvétel Pázmány művének első kiadásában nem szerepelt. Másrészt Ocskay megállapítása szerint a Kelemen-szövegben olvasható Heliogabalus név szerepeltetése Kelemen Didák invencióját dicséri.¹⁴

A fenti megállapításokat a Bernárd Pál neve alatt megjelent szövegre visszavetítve megállapítható, hogy összeállítója ugyancsak a második (netán harmadik) *Kalauz*-kiadást használhatta, Héliogabalus neve pedig nála sem szerepel. Azaz a fenti megállapítások nyomán okunk van feltételezni, hogy ebben az esetben valóban Kelemen Didák invenciójáról beszélhetünk – az átvétel legalábbis nem Pázmánytól és nem Bernárdtól származik.

Pázmány	Bernárd	Kelemen
„Szép dolog volna, ha ki néked száz aranyat ígérne, és az aranyforintok képét adná; ha vadászattyában fogott szép nyúl-húsrá híjna, és az asztalra nyúl-hús képet tenne: köszönhetnéd a jó tartást.” ¹⁵	„[...] szép dolog volna, ha ki néked száz aranyat ígérne, és az aranyforintok képét adná. Ebédre hina, s-írot étkeket, s-írott madarakot rakna elődben, borral kínálna de innod nem adna, hanem egy czégért mútogatna,	„Szép dolog volna, ha valaki ebédre hína, és Héliogabalus modgyára írot étkeket, írot madarakot rakna elődbe, s-keményen kínálna, hogy egyél, borral kínálna, de innod nem adna, hanem

¹⁴ OCSKAY György, *Pázmány hatása Kelemen Didák prédikációiban*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1982, 445–446.

¹⁵ PÁZMÁNY, *i. m.*, 1898, 387–388.

melytől száz mért földnyire távul valahol bor vólna. keményen kínálna, hogy egyél igyál. Köszönhetnéd a jó tartást.”¹⁶

egy czégért mutatna, melytől száz mély földnire valahol bor vólna; köszönhetnéd a jó tartást.”¹⁷

Ha az Illyés neve által fémjelzett prédikáció szövegét vizsgáljuk, szintén megfigyelhető a nevezett rész szerepeltetése (tehát Illyés sem az első *Kalamus*-kiadást használta) és nála sem szerepel Héliogabalus neve. A kompilált rész pedig szó szerinti (bővítések nélküli) megfelelője a Pázmány-szövegnek.

Bernárd

Pázmány

Illyés

„[...] szép dolog vólna, ha ki néked száz aranyat ígérne, és az arany forintok képét adná.

Ebédre hina, s-írot étkeket, s-írott madarakot rakna elődben, borral kínálna de innod nem adna, hanem egy czégért mutatna, melytől száz mért földnyire távul valahol bor vólna. keményen kínálna, hogy egyél igyál. Köszönhetnéd a jó tartást.”¹⁸

„Szép dolog vólna, ha ki néked száz aranyat ígérne, és az arany-forintok képét adná; ha vadászattyában fogott szép nyúl-húsra híjna, és az asztalra nyúl-hús képet tenné: köszönhetnéd a jó tartást.”¹⁹

„Szép dolog volna, ha ki néked száz aranyat ígérne, és az arany forintok képét adná: ha vadászattyában fogott szép nyulhusra híná, és az asztalra nyulhus képét tenné: köszönhetnéd a’ jo tartást.”²⁰

¹⁶ KELEMEN, *i. m.*, 1721, 8.

¹⁷ *Uo.*, 8.

¹⁸ *Uo.*

¹⁹ PÁZMÁNY, *i. m.*, 1898, 387–388.

²⁰ ILLYÉS András, *i. m.*, 1691, 440.

Függelék

Pázmány *Kalauz*ának 11. könyve és a belőle kompilált Illyés András-prédikáció szerkezeti összefüggései²¹

Első bizonyság

- I. A szent Írás világos szavainak tulajdon értelme-mellől nem szabad eltávoznunk, hanem-ha a keresztyén hitnek nyilván-való tanítása ellenkezik a széknak tulajdon értelmével.**
- II. A keresztyén hitnek bizonyos-volta a szent Írás szavainak igaz értelméből füg.**
- III. Ha az oltári sacramentomnak első rendelkezekor Christus tulajdon és világos szókkal nem élt, semmi bizonyost nem tudhatunk a szent Írásból ennek a sacramentomnak természetiről és mi-vóltárúl.**
- IV. Az új és eléb nem hallott dolgot világos szókkal kel tanítani; mert különben senki azt meg nem értené.**
- V. A CHRISTUS szavainak tulajdon ereje és folyása erre viszen.**
- VI. A körül-álló dolgok szokták kinyilatkoztatni, mint kel magyarázni az Írást [...].**
- VII. Ha az Úrunk szavainak tulajdon jegyzése-mellől elmegyünk: bizonyosok nem lehetünk, minémű figurát kel ezekben helyheztetni [...].**
- VIII. Calvinus és Luther azt vallyák, hogy a sacramentomban nem csak test jelét, hanem valóságosan a Christus testét vészszük.**

Második bizonyság

- I. Azért a sz. Írás a vég-vacsorán adatott pohárt, pohár vérnek nevezi, és a pohár nevével jegyzi a Christus vérét.**

A bizonyság első része, *Major*, hogy világosan kitessék, két dolgot kel eszünkben tartanunk. Elsőt, hogy noha szóval különböznek, de értelemmel eggyeznek ama mondások: *Hic est Calix novum testamentum in sanguine meo. Hic est Sanguis meus novi testamenti.*

²¹ Az eredeti jelölésekkel. A szövegátvételeket félkövér betűtípussal jelöltem.

Másodikat azt, hogy ama mondást, *Hic est Calix novum testamentum in sanguine meo*, némelyek úgy magyarázzák, hogy a pohár nevében semmi figura nincs [...].

1. **Mert a mit sz. Lukács és sz. Pál pohárnak nevez, azt szent Máté és szent Márk vérnek mongya.**
2. **Mert noha a pohár neve csak magán mind edényt, mind az edényben-való italt jegyezheti: de mikor azt mongyuk valakinek, hogy megigya a pohárt, nyilván megmagyaráztatik, hogyapoháron a benne-valót kel érteni.**
3. **A sz. Írás szavaiban akkor kel fizúrát enzedni, mikor a szóknak tulajdon jegyzése ellen bizonyos vallásával.**

II. A vég-vacsorán adatott pohárt szent Lukács és szent Pál újtestamentomnak nevezi; noha szent Máté és szent Márk a Christus vérét mongyák új testamentomnak.

1. Mert sz. Pál nyilván írja, hogy a testamentom vér-nélkül nem lehet.
2. Mert minnyájan tudgyuk, hogy az új testamentom nem borral, hanem vérrel állapotott-fel.
3. Mert noha külömb ígéssel, de ugyan-azon szavát hozza-elő Christusnak sz. Lukács és sz. Pál, melyet sz. Máté és sz. Márk. Tehát azon értelem vagy on mind a két mondásban.

III. Az öntetett-ki mí-érettünk (az-az, bűnünk bocsánattyáért, a mint magyarázza sz. Máté,) a mi a pohárban vólt.

Harmadik bizonyság

- I. **Mert ezt oly világos ígéssel adgya előnkbe, hogy gondolva sem tudnánk oly szóllások formáját találni, mellyekkel nyilvánbban kimagyaráztathatnék a Christus testének valóságos nekünk adása.**
- II. Mert oly módon-való ételét ígéri Christus az ő testének, mely nem taláztatott azokban, kik a mannát ették, *Non sicut manducaverunt Patres vestri manna.*
- III. **Mert mind a sidók, mind a tanítványok azt értették a Christus szaván, hogy valóságosan a Christus testét kel enniek [...].**

**Pázmány Kalauzának 11. könyve és a belőle kompilált Illyés András- és
Bernárd Pál-prédikációk szerkezeti összefüggései²²**

Pázmány Péter: Kalauz

1. Valósággal jelen a Christus teste az oltári sacramentomban.
 - 1.1. Zvinglius vélekedése a sacramentomról.
 - 1.2. Calvinus vélekedése az oltári sacramentomról.
 - 1.3. A Christus teste valósággal jelen [van] a sacramentomban.
 - 1.3.1. Első bizonyság ama mondásból: Ez az én testem.**
 - 1.3.2. Második bizonyság a pohárról-való igékből.
 - 1.3.3. Harmadik bizonyság szent János hatodik részéből.
 - 1.3.4. Negyedik és ötödik bizonyság a szent Pál szavaiból.
 - 1.3.5. A szent Írásban építettett okoskodással ezen igazság erősítettetik.
 - 1.3.6. A régi Ecclesia tanú-bizonyysága erősíti ezen igazságot.
 - 1.4. A Calvinisták bizonyysági megfejtetnek.
 - 1.4. 1. A szent Írásból erőtenül bizonyítanak a Calvinisták.
 - 1.4. 2. A régi Páterek írásiban semmi jelensége nincs a calvinista értelemnek.
 - 1.4. 3. Az érzékenségből és emberi okoskodásból erőtenül bizonyítanak a Calvinisták.
2. A Christus teste, extra usum, jelen vagyon a sacramentomban.
3. A Christus teste mindenütt jelen nincsen.
 - 3.1. Az Ubiquisták vallása mi legyen.
 - 3.2. A romai Ecclesia tanítása megbizonyítottatik.
 - 3.3. Az Ubiquisták bizonyysági megfejtetnek.
4. A kenyér és bor meg nem marad a sacramentomban.
 - 4.1. Miben vagyon a közbe-vetés.
 - 4.2. A transsubstantiatio nevén ok-nélkül akadoznak az újítók.
 - 4.3. A szent Írásból megbizonyodik a kenyér és bor változása.
 - 4.4. A szent Atyák és az igaz okoskodás erősítik a mí vallásunkat.
 - 4.5. Az ellenkező bizonyságok megrontatnak.
5. Az úr-vacsorának egy szín-alatt vételéről.
 - 5.1. Miben vagyon gyökere a közbe-vetésnek.
 - 5.2. Az újítók vélekedése a közbe-vetett dologról.

²² Az áttekinthetőség érdekében az egyes szerkezeti elemeket egységes jelöléssel láttam el, megtartva az egyes szövegkiadások helyesírását.

- 5.3. A Christus példája nem kötelez mindeneket két színre.
- 5.4. Ama szókkal, ezt cselekedgyétek, nem köteleztetünk a két színre.
- 5.5. Ama mondással, igyatok ebből minnyájan, nem köteleztetünk a két színre.
- 5.6. A két színnek szükséges vólta meg nem bizonyodik a sz. János hatodik részéből.
- 5.7. Szent Pál a két színnek szükséges-vóltát nem jelenti.
- 5.8. Elégsegesnek mutattatik az egy szín-vétel.
- 5.9. Egy-néhány kérdéssel mególtatik a két-színesek pohár szomjúhozása.
- 5.10. A régi Ecclesiában helye vólt az egy szín-vételnek.
- 5.11. Méltó okok vannak az egy szín osztogatásra.

Bernárd Pál
(1682 előtt/1735)

- 1. Valósággal jelen a Christus teste az oltári sacramentomban.
 - 1.3. A Christus teste valósággal jelen [van] a sacramentomban.
 - 1.3.1. Első bizonyság ama mondásból: Ez az én testem.**
 - 1.3.4. Negyedik és ötödik bizonyság a szent Pál szavaiból.
 - 1.3.5. A szent Íráson éppítettett okoskodással ezen igazság erőssítettik.
 - 1.4. A Calvinisták bizonyági megfejtetnek.
 - 1.4. 1. A szent Írásból erőtlenül bizonyítanak a Calvinisták.
 - 1.4. 3. Az érzékenségből és emberi okoskodásból erőtlenül bizonyítanak a Calvinisták.

Illyés András
(1691)

- 1.3. A Christus teste valósággal jelen [van] a sacramentomban.
 - 1.3.1. Első bizonyság ama mondásból: Ez az én testem.**
 - 1.3.2. Második bizonyság a pohárrúl-való igékből.
 - 1.3.3. Harmadik bizonyság szent János hatodik részéből.